

SHEVAGA XOS IMLOVIY XATOLARNI O'RGANISH VA ULARNI BARTARAF ETISH BO'YICHA METODIK TAVSIYALAR

Mavlonberdiyeva Nafisa Ozod qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, Turkiy tillar fakulteti, O'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Buranova Shoxista Menglibaevna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, O'zbek tili kafedrasida p.f.n dotsent,

Annotatsiya: Ushbu maqolada, shevaga xos imloviy xatolarni o'rganishda va ularni bartaraf etishda bo'yicha tavsiyalar, imloviy xatolarni oldini olish bo'yicha uslubiy tavsiyalar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Dialekt, demografik, sheva, populyatsiya.

Shevaga xos nutqni o'rganish tilshunoslik talabalari uchun juda muhim mahoratdir, chunki u Shevaning tarixiy, ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishga yordam beradi. Sheva - bu ma'lum bir geografik mintaqa yoki ijtimoiy guruhdagi ma'lum bir guruh odamlar tomonidan so'zlashadigan tilning variantidir. Shevaga xos nutqni o'rganish tadqiqot natijalarining to'g'riligini ta'minlash uchun uslubiy tavsiyalarning mavjudligini talab qiladi. Ushbu inshoda Shevaga xos nutqni o'rganish bo'yicha tizimli ko'rsatmalar muhokama qilinadi.

Shevaga xos nutqni o'rganishda eng muhim tavsiyalardan biri tadqiqot maqsadini aniq bilishdir. Bu shuni anglatadiki, tadqiqot maqsadi natijalarni ko'zlangan maqsadni aks ettiradigan tarzda bayon qilinishi kerak. Masalan, tilning shevaga xos xususiyatlarini aniqlash yoki ijtimoiy, iqtisodiy va demografik omillarning shevaga ta'sirini baholash tadqiqotning maqsadi bo'lishi mumkin. Aniq tadqiqot maqsadi shevaga xos nutqni tekshirishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan usul va yondashuvlarni aniqlashtirishga yordam beradi.

Shevaga xos nutqni o'rganish uchun yana bir muhim tavsiya - namuna tanlash. Namuna olish - tadqiqot uchun kattaroq populyatsiyadan shaxslarning vakillik guruhini tanlash jarayoni. Qo'llaniladigan tanlab olish usuli maqsadga muvofiq bo'lishi kerak va namuna hajmi tadqiqot maqsadiga erishish uchun etarli bo'lishi kerak. Ishtirokchilarni tanlash, ular ko'rib chiqilayotgan lahjaning haqiqiy ma'ruzachilari ekanligiga ishonch hosil qilish uchun juda ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi kerak. Muntazam ravishda Shevada gapirmaydigan periferik ma'ruzachilardan foydalanish ko'pincha tavsiya etilmaydi.

Imloviy xatolarni o'rganish va ularni bartaraf etish uchun quyidagi metodik tavsiyalarni ko'rsatish mumkin:

1. Xatolarni aniqlash: Birinchi qadam, o'z o'qituvchisining yordamida o'quvchining qaysi imloviy xatolarni qilishiga qarab aniqlash. Bu, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi kommunikatsiya yaxshiligi yordamida amalga oshirilishi mumkin.

2. Mustaqil o'qish: O'quvchilar o'qish davomida o'zlarining xatolarini aniqlash uchun o'zlarining o'qishini yaxshilashlari kerak. Bu, o'qituvchining yangi mavzularni o'qitishiga yordam beradi va o'quvchilarning imloviy xatolarini aniqlashiga yordam beradi.

"Mustaqil o'qish" deb nomlangan usul, o'quvchilar o'zlarining o'qishni o'zlariga qarab yuritishiga asoslangan o'rganish usuli hisoblanadi. Bu usulda, o'quvchilar o'qishni o'zlarining rejalari va jadvali bo'yicha tashkil etishadi va o'zlarining o'qish va yozishni bajarishiga o'zlarining imkoniyatlari va istaklari bo'yicha qaror qabul qiladi. Mustaqil o'qish, o'quvchilarning o'zlarining o'qishini boshqarishiga imkon beradi va ularni o'zlarining o'qish va yozishni yaxshilashiga yordam beradi. Bu usul, o'quvchilar uchun o'zlarining qiziqishlariga va istaklariga muvofiq o'qishni tashkil etishga yordam beradi.

Mustaqil o'qishda o'quvchilar o'zlarining o'qish va yozishni o'zlashtirish, o'zlashtirilgan ma'lumotlarni tasniflash va yodlash, yangi so'zlar va izohlar o'rganish, o'z fikrlarini ifodalash va savollar yaratish kabi ko'nikmalar o'rganishlari mumkin. Mustaqil o'qish, o'quvchilarning o'qish va yozishni yaxshilashiga va o'zlarining o'rganishni boshqarishiga yordam beradi. Ushbu usul, o'quvchilarga o'zlarining o'rganish va o'qish usullarini tanlash va o'zlashtirish uchun mukammal imkoniyat beradi.

3. Ko'p martalik yozish: O'quvchilar o'zlarining yozishlarini ko'p marta yozish orqali xatolarni aniqlash uchun yordam oladilar. Bu, o'quvchilarning xatolarini aniqlash uchun ularga yordam beradi va ularga qanday ishlar olib bormalarini ko'rsatadi. "Ko'p martalik yozish" o'rganish usuli, o'quvchilar o'zlarining yozish ko'nikmalarini yaxshilash uchun ko'p marta yozishdan iborat bo'lib, shuningdek, xatolarni aniqlash va bartaraf qilishga yordam beradi.

Bu usulda, o'quvchilar o'zlarining yozishlarini ko'p marta yozish orqali yaxshilashga harakat qiladilar. Bu, ularga o'zlarining xatolarini aniqlash uchun zarur bo'lgan imkoniyatni beradi va ularga o'zlarining yozishlari ustida ishlash va ularni to'g'rilashga yordam beradi. Ko'p martalik yozish, o'quvchilarning yozish

ko'nikmalarini yaxshilash va o'quvchi o'zining xatolarini aniqlash uchun juda foydali bo'lib, ularni o'zlashtirish va yodlashga yordam beradi. Bu usul, o'quvchilarga o'zlarining imloviy qobiliyatlarini yanada yaxshilashga yordam beradi va ularga o'zlarining xatolarini aniqlash va bartaraf qilish uchun muhim imkoniyatlar beradi. Ko'p martalik yozish, o'quvchilarga o'zlarining yozishni yaxshilash va o'rganishlarini oshirishga yordam beradi va ularni o'zlashtirishga yordam beradi. Bu usul, o'quvchilarda yozish va o'rganishga qarshi yuqori darajada qiziqish va shou-shuq muhiti yaratadi va ularga o'zlarining o'qish va yozishni yaxshilashiga yordam beradi.

4. O'qituvchining yordami bilan yozish: O'quvchilar o'zlarining yozishlarini o'qituvchining yordami bilan yozish orqali xatolarini aniqlash uchun yordam oladilar. Bu, o'qituvchining o'quvchilariga yordam berishiga yordam beradi va ularga qanday imloviy xatolarni aniqlash va bartaraf qilishni o'rganishiga yordam beradi.

5. Imloviy xatolar mavzusida yozish va muloqot olib borish: O'quvchilar o'zlarining imloviy xatolarini o'zlarining yozishlarida aniqlash uchun muloqot olib borishlari kerak. Bu, o'quvchilarning xatolarini aniqlash va bartaraf qilishiga yordam beradi.

6. Imloviy darslar: O'qituvchilar o'quvchilariga imloviy darslar tashkil etishi mumkin. Bu, o'quvchilarning imloviy xatolarini aniqlash va bartaraf qilishiga yordam beradi va ularga yaxshi imloviy ko'nikmalarni o'rgatadi.

Imloviy darslar, o'quvchilarga imloviy xatolarni aniqlash va bartaraf etish uchun tashkil etilgan darslardir. Bu darslarda o'quvchilar, imloviy xatolarni tushunish va ularni to'g'rilash uchun zarur bo'lgan grammatik qoidalar, so'zlar tizimi va matnning tuzilishi haqida ma'lumotlar olishadi.

Imloviy darslar, o'quvchilarning yozish va gapirish ko'nikmalarini yanada yaxshilashga yordam beradi. Bu darslar o'quvchilarni matnda yoki gapirda qilgan xatolarni, yozishda yoki gapirishda qilgan xatolarni tushunishga va ularni bartaraf qilishga yordam beradi.

Imloviy darslar, o'quvchilarning imloviy muammolarni bartaraf etishiga yordam beradi va ularga yaxshi imloviy ko'nikmalarni o'rgatadi. Bunday darslar o'quvchilar uchun juda foydali bo'lib, ularni imloviy qobiliyatlarini yanada yaxshilashga yordam beradi.

Shevaga xos nutqni o'rganish dala ishlarini o'z ichiga olishi mumkin. Tadqiqotning ushbu bosqichida malakali tilshunoslar odatda mahalliy Shevaning

nutq namunalari, lug‘at va grammatika haqida ma'lumot to‘plash uchun maydonga chiqadilar. Tilshunos ma'lumotlarni yozib olish va transkripsiya qilishda malakali bo‘lishi kerak, shuningdek, tadqiqot muvaffaqiyatli bo‘lishini ta‘minlash uchun ishtirokchilar bilan aloqa o‘rnatishi kerak. Dala ishi ko‘p vaqt talab qiladigan va qiyin bo‘lishi mumkin, ammo bu Shevaga xos nutq tadqiqoti uchun aniq ma'lumotlarni to‘plashning eng samarali usuli bo‘lib qolmoqda.

Ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida Shevaologiyani qo‘llash Shevaga xos nutqni o‘rganish uchun yana bir uslubiy tavsiyadir. Dialektologiya - tillardagi Shevalarni o‘rganadigan tilshunoslikning bo‘limi. U tildan foydalanishdagi o‘zgarishlarni, xususan, Shevaal o‘zgarishlarni aniqlash va turkumlashtirish uchun analitik asosni taqdim etadi. Dialektologiyadan foydalanish mintaqaviy, ijtimoiy yoki tarixiy omillarga bog‘liq bo‘lgan Shevaga xos nutq xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

To‘plangan ma'lumotlarni sharhlash shevaga xos nutqni o‘rganishning yana bir muhim qismidir. Tadqiqotchi o‘rganilayotgan sheva va tildan foydalanishga ta’sir etuvchi mintaqaviy, ijtimoiy yoki tarixiy omillarni yaxshi tushunishi kerak. Bunday bilimlarsiz, hatto to‘g‘ri to‘plangan va tahlil qilingan ma'lumotlar ham noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Tadqiqotchilar o‘zlari o‘rganayotgan lahjalar bo‘yicha tegishli mutaxassislar bilan maslahatlashib, ularning talqini to‘g‘riligiga ishonch hosil qilishlari kerak.

Nihoyat, tadqiqotchi tadqiqot davomida qo‘llanilgan uslubiy tavsiyalarni ko‘rsatgan holda tadqiqot natijalari bo‘yicha to‘liq hisobot taqdim etishi kerak. Hisobotda tadqiqot maqsadi, ishtirokchilar, dala ishi davomida qo‘llanilgan metodologiya, ma'lumotlarni tahlil qilish va xulosalarni sharhlash aniq belgilanishi kerak. Hisobot noaniqliklarga yo‘l qo‘ymaslik va natijalarni xolisona taqdim etish uchun tegishli tildan foydalanishi kerak.

Xulosa qilib aytish mumkinki, Shevaga xos nutqni o‘rganish tizimli ko‘rsatmalar yoki uslubiy tavsiyalardan foydalanishni talab qiladi. Bularga aniq tadqiqot maqsadiga ega bo‘lish, maqsadli tanlab olish, dala ishlarini olib borish, Shevaologiyani qo‘llash, to‘plangan ma'lumotlarni sharhlash va topilmalarni keng qamrovli hisobotda taqdim etish kiradi. Ushbu ko‘rsatmalarga rioya qilish Shevaga xos nutq tadqiqotining puxta va aniq bo‘lishini ta‘minlaydi. Ushbu uslubiy tavsiyalarni bilish va ularga amal qilish tilshunoslik fanlari talabalari va tadqiqotchilar uchun Shevaga xos nutqni o‘rganish bo‘yicha tadqiqotlarni davom ettirishda foydali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. -T.: “Noshir”, 2009. - 163 b.
2. G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H., Masharipova U., Sattorova X. Husnixat va uni o‘qitish metodikasi. -T.: TDPU, 2013. - 70 b.
3. Karima Qosimova va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2009.
4. Nurmatova M. Ifodali o‘qish to‘garagi. “Til va adabiyot ta’limi”6 1992-yil. 1-son.
5. Kutlimuratova, D. A., & Yuldasheva, S. S. (2023). TIL TA’LIMIDA QUIZIZZ PLATFORMASINING IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH. QUALITY OF TEACHER EDUCATION UNDER MODERN CHALLENGES, 1(1), 457-468.
6. Sh, Y. (2017). Modern information technologies in Uzbek language teaching. Lecture notes.
7. Ataxanovna, Y. G., Tajimuratovna, X. M., Menglibayevna, B. S., & Zariptaevna, S. A. (2021). O ‘zbek tilini nofilologik auditoriyasida o ‘qitishning ayrim masalalari. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(5), 20-24.
8. Tajimuratovna, X. M., Menglibaevna, B. S., Ataxanovna, Y. G., & Zariptaevna, S. A. (2021). Umumiy O ‘Rta Ta’lim Maktablarida O ‘Quvchilar Bilimlarini Baholash Va Nazorat Qilishda Elektron Vositalaridan Foydalanish Usullari. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(5), 16-19.